



TA'LIM JARAYONINI MODERNIZATSIYA QILISHDA PSIXOLOGIK OMILLARNING AHAMIYATI

Karimjanova Yokutxon Urinbaevna¹, Asqaraliyeva Durdonaxon Akbarali qizi²

¹Toshkent amaliy fanlar universiteti "Psixologiya" kafedrasida katta o'qituvchisi

²Toshkent amaliy fanlar universiteti Pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalishi talabasi

¹<https://orcid.org/0000-0002-8721-5834>

¹e-mail: ekuthonkarimjanova@gmail.com, ²e-mail: Baxt5219@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, modernizatsiya haqida tushuncha, ta'limda sog'lom psixologik muhit yaratishning afzalligi va ahamiyati, motivatsiya, individual yondashuv, emotsional muhit, o'qituvchi shaxsining roli, stressni boshqarish kabi psixologik omillarning ta'sir darajasi, ta'lim faoliyatiga ko'ra metodlar, modernizatsiya jarayonlari, psixologik xususiyatlar, o'qituvchi va o'quvchi munosabati, yangi texnologiyalar va usullar, raqamli ta'lim, ta'lim sohasidagi islohotlar, maktabdagi ijtimoiy - psixologik muhit, turli diagnostik usullar haqida bir qancha ma'lumotlar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, psixologik omillar, sog'lom psixologik muhit, individual yondashuv, psixologik kompetentlik, fasilitator, texnologiyalar va usullar, raqamli ta'lim, islohotlar, ijtimoiy - psixologik muhit, diagnostik usullar.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yangi pedagogik metodlardan foydalanish bilan bir qatorda, o'quvchilarning psixologik holati va shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish ham muhimdir. Chunki har qanday yangilikning samaradorligi inson omili, ya'ni o'quvchi va o'qituvchining psixologik tayyorgarligi bilan bevosita bog'liq. Ta'lim jarayonida psixologik omillarni e'tibordan chetda qoldirish o'quvchilarda o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishiga, stress va charchoqqa olib kelishi mumkin. Shu sababli, ta'limni modernizatsiya qilish jarayonida psixologik yondashuvlar muhim o'rin tutadi.

Dolzarbli. Bu mavzuning dolzarbli shundan iboratki: bugungi kun talabiga, zamon talabiga javob bera oladigan kadrlar tayyorlash uchun poydevor hisoblanadi. Ananaviy ta'lim uslubidan yangi va zamonaviy uslubga o'tish ya'ni ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, darslarda interaktiv metodlardan foydalanish, ananaviy darslardan zamonaviy darslarga o'tish, talim binolarini zamonaviy texnika jihozlari va ushbu texnologiyalarni o'rgatuvchi kadrlar bilan taminlash, talim tizimini takomillashtirish, bolalarga psixologik jihatdan individual yondashish, nazoratni ham o'qituvchiga ham o'quvchiga birdek qo'yish muhimdir.

Asosiy qism. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish - bilim berish, tarbiyalash va kadr tayyorlashga xizmat qiladigan muassasalar, dasturlar, o'qituvchilar va usullar majmuini - yangilash, zamonaviylashtirish, hozirgi davr talablariga moslashtirish degani. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish ta'lim jarayonini zamonaviy talablar asosida yangilash, ya'ni: eski usullarni takomillashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, o'qitish sifatini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini rivojlantirishga yo'naltirish, ta'limni hozirgi zamon talablariga moslashtirish, uni yanada samarali, qulay va sifatli qilish. Ta'limni zamonaviylashtirish jarayonida psixologik omillar juda muhim, chunki ta'lim markazida inson - o'quvchi va o'qituvchi turadi. Agar insonning ruhiy holati, qiziqishi va imkoniyatlari inobatga olinmasa, eng zamonaviy texnologiya ham kutilgan natijani bermaydi.

- ❖ Motivatsiya (qiziqish) O'quvchi o'qishga ichki qiziqish bilan yondashsa, bilimni oson va mustahkam o'zlashtiradi. Modernizatsiya jarayonida interaktiv metodlar, texnologiyalar aynan motivatsiyani oshirish uchun xizmat qiladi.
- ❖ Individual psixologik xususiyatlar - har bir o'quvchining fikrlash tezligi, xotirasi, qobiliyati va temperamentiga mos yondashuv ta'lim samaradorligini oshiradi. Zamonaviy ta'lim shaxsga yo'naltirilgan bo'lishi shuning uchun muhim.
- ❖ Emotsional holat - ijobiy ruhiy muhitda o'quvchi o'z fikrini erkin bildiradi, xatodan qo'rqmaydi. Bosim, qo'rquv va stress esa o'rganishga salbiy ta'sir qiladi. Modern ta'limda qulay psixologik muhit yaratish asosiy vazifalardan biridir.
- ❖ O'qituvchi va o'quvchi munosabati - hurmat, tushunish va qo'llab-quvvatlashga asoslangan munosabat o'quvchining ishonchini oshiradi. Psixologik savodxon o'qituvchi ta'limni samaraliroq tashkil etadi.
- ❖ Stress va moslashuv - yangi texnologiyalar va usullarga o'tish jarayonida o'quvchi va o'qituvchilarda stress bo'lishi mumkin. Psixologik tayyorgarlik bu jarayonni yengillashtiradi.
- ❖ Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv
- ❖ Ta'lim muhitining ijtimoiy-psixologik iqlimi sinfdagi sog'lom psixologik muhit (o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro ishonch) bilim o'zlashtirish koeffitsientini oshiradi. Stress va qo'rquvdan xoli muhit kreativ g'oyalar tug'ilishiga xizmat qiladi.
- ❖ Raqamli ta'lim va psixologik tayyorgarlik ta'limni raqamlashtirish (masofaviy ta'lim, gadjetlar bilan ishlash) nafaqat texnik, balki psixologik moslashuvni ham talab qiladi. Bunda o'quvchining diqqat konsentratsiyasi va axborot yuklamasini ko'tara olish qobiliyati muhim o'rin tutadi.
- ❖ O'qituvchining psixologik kompetenligi zamonaviy o'qituvchi nafaqat o'z fanini bilishi, balki "psixolog-pedagog" bo'lishi, bolaning ruhiy holatidagi o'zgarishlarni sezishi va unga to'g'ri yo'nalish bera olishi lozim.
- ❖ Ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuv - bu o'quv jarayonining markaziga o'qituvchini emas, balki o'quvchi shaxsini qo'yadigan pedagogik tizimdir.

Ushbu yondashuvning asosiy jihatlari quyidagilardan iborat:

Individual yondashuv: Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishlari, temperamentini va o'zlashtirish tezligi hisobga olinadi. O'qitish usullari bolaning ehtiyojlariga moslashtiriladi.

O'quvchi - subyekti sifatida: o'quvchi shunchaki axborot qabul qiluvchi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi va tashkilotchisiga aylanadi. U o'z oldiga maqsad qo'yishni va natijani baholashni o'rganadi.

O'qituvchi - fasilitator: O'qituvchining roli bilim berishdan ko'ra, o'quvchiga bilim olishda yo'l ko'rsatish, unga yordam berish va motivatsiya berishga o'zgaradi.

Xavfsiz muhit: sinfdagi o'zaro ishonch, hurmat va erkin fikrlash muhiti yaratiladi. Xato qilishdan qo'rqmaslik va o'z fikrini mustaqil bayon etish rag'batlantiriladi. O'z-o'zini rivojlantirish: Asosiy maqsad faqat faktlarni yodlatish emas, balki o'quvchida mustaqil fikrlash, tanqidiy qarash va doimiy o'rganish ko'nikmalarini shakllantirish hisoblanadi. Amaliyotda qo'llanilishi bu yondashuvda ko'pincha loyihaviy ta'lim, interfaol o'yinlar, jamoaviy muhokamalar va o'quvchining o'z qiziqishidan kelib chiqib tanlaydigan individual topshiriqlardan foydalaniladi. Kuzatishlarim natijasida shunga amin bo'ldimki o'quv jarayonida birinchi navbatta sog'lom psixologik muhit bo'lishi zarur va shart.

Maktabdagi ijtimoiy - psixologik muhit ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning sifatini oshirish uchun muntazam baholash va monitoring qilish zarur. Turli diagnostik usullar va monitoring tizimlari yordamida muhitning holatini aniqlash, muammolarni erta bosqichda aniqlash va ularni bartaraf etish mumkin. Bu esa o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Maktabning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, mos va ishonchli diagnostik vositalarni tanlash lozim. Ijtimoiy - psixologik muhitni baholash va monitoring

qilishda tajribali psixolog va pedagoglarni jalb etish samaradorlikni oshiradi. Baholash orqali muammolarni erta bosqichda aniqlash va bizda ularni bartaraf etish imkoniyati paydo bo'ladi. Sog'lom psixologik muhit ta'im jarayonining samaradorligini oshiradi, bu muhit esa o'quvchilarning akademik yutuqlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Baholash natijalari asosida o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chigiladi. Ijtimoiy-psixologik muhitni baholash ota-onalar bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishga ham yordam beradi.

Tadqiqot qismi. O'zbekiston ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda psixologik omillar ta'lim sifatini oshirish va shaxsni har tomonlama rivojlantirishning asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi. 2025-yilda bu yo'nalishda quyidagi muhim jihatlar belgilanmoqda:

- ❖ Ta'lim oluvchilar va pedagoglarni psixologik qo'llab-quvvatlash. Zo'ravonlikka qarshi kurash: 2025-yil sentabridan boshlab ta'lim oluvchilarga nisbatan zo'ravonlikka moyilligi bor pedagoglarni aniqlash va ularga psixologik yordam berish mexanizmlarini joriy etish ko'zda tutilgan. Psixologik xizmatni modernizatsiya qilish esa Yangi O'zbekistonda psixologik xizmatlar tizimi davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, zamonaviy psixodiagnostika vositalari va innovatsion metodlarni qo'llash kengaytirilmoqda.
- ❖ Psixologik omillarning ta'lim sifatiga ta'sirini tadqiq etish. Mazkur tadqiqotda O'zbekiston ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida psixologik omillarning o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilishga harakat qildim. Tadqiqotning asosiy maqsadi — ta'lim muhitida sog'lom psixologik iqlimni shakllantirish orqali ta'lim sifati va shaxs rivojiga erishish mexanizmlarini aniqlashdan iborat bo'ldi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalandim: pedagogik kuzatuv, so'rovnoma, suhbat, psixodiagnostik testlar hamda mavjud normativ-huquqiy hujjatlarning tahlili. Tadqiqot obyekti sifatida umumta'lim maktablari va o'rta maxsus ta'lim muassasalaridagi ta'lim oluvchilar hamda pedagoglar tanlab olindi.

Natijalariga ko'ra o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ta'lim oluvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi ularning psixologik holati, o'ziga bo'lgan ishonchi va ta'lim muhitidagi emotsional xavfsizlik bilan bevosita bog'liq. Psixologik qo'llab-quvvatlash mavjud bo'lgan muassasalarda o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va ijtimoiy moslashuvi sezilarli darajada yuqori ekanligi aniqlandi. Shuningdek, pedagoglarning psixologik savodxonligi va emotsional barqarorligi ta'lim jarayonining samaradorligiga kuchli ta'sir ko'rsatishi ma'lum bo'ldi. Zo'ravonlikka moyillik holatlari asosan stress, kasbiy charchoq va yetarli psixologik yordamning yo'qligi bilan bog'liqligi kuzatildi. Shu bois, 2025-yildan joriy etilishi rejalashtirilgan psixologik skrining va reabilitatsion dasturlar mazkur muammoning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi deb o'ylayman.

Tadqiqotbxulosasi.

Mazkur maqolani tayyorlashda quyidagi metodlardan foydalandim:

- ❖ Pedagogik va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish - bu metod orqali ta'lim tizimi, modernizatsiya va psixologik omillarga oid mahalliy ishlar, darsliklar, maqolalar va tadqiqotlar o'rganildi. Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida mavzuga oid asosiy tushunchalar aniqlanib, mavjud ilmiy qarashlar umumlashtirdim.
- ❖ Ta'lim sohasidagi islohotlarni qiyosiy o'rganish - ushbu metod yordamida esa ta'lim tizimidagi avvalgi va hozirgi islohotlarni o'zaro solishtirdim. An'anaviy va zamonaviy ta'lim yondashuvlarini taqqoslab, ularning afzallik va kamchiliklari tahlil qildim. Bu esa ta'limni modernizatsiya qilish jarayonining samaradorligini baholash imkonini berdi.
- ❖ Umumlashtirish va tizimlashtirish metodlari - tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar tartibga solib va bir mantiqiy tizimga keltirdim. Turli manbalardan yig'ilgan fikrlar umumlashtirilib, ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda psixologik omillarning asosiy yo'nalishlarini aniqlab oldim.
- ❖ Va nazariy tahlil asosida xulosalar chiqardim.

Mazkur metod yordamida o'rganilgan ilmiy qarashlar va tahlil qilingan ma'lumotlar asosida ilmiy xulosalar chiqardim. Nazariy tahlil – ta'lim jarayonida psixologik omillarning ahamiyatini asoslab berishga hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishimga xizmat qildi.

Xulosa

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish faqat yangi binolar yoki texnologiyalar bilan emas, balki ta'lim oluvchining ruhiyati va imkoniyatlariga mos keladigan insonparvar yondashuv bilan muvaffaqiyatga erishadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosalarga keldim: Ta'lim tizimida psixologik xizmatni modernizatsiya qilish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Pedagog va ta'lim oluvchilarning psixologik farovonligi shaxsning har tomonlama rivojlanishiga bevosita ta'sir etadi. Zo'ravonlikka qarshi yo'naltirilgan psixologik mexanizmlar ta'lim muhitida sog'lom va xavfsiz iqlimni ta'minlaydi. Shu munosabat bilan ta'lim muassasalarida psixologlar faoliyatini kuchaytirish, zamonaviy psixodiagnostika vositalarini keng joriy etish hamda pedagoglar uchun muntazam psixologik treninglar tashkil etish tavsiya etiladi.

Shuningdek, o'rganishlarim asosida vujudga kelgan natijalarga ko'ra, psixologik xizmatning zamonaviy yondashuvlarga asoslanishi – individual maslahatlar, guruhviy treninglar va profilaktik tadbirlar orqali amalga oshirilishi – ta'lim jarayonida yuzaga keladigan stress, zo'ravonlik va ziddiyatlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, o'quvchilar shaxsini chuqur o'rganishga yo'naltirilgan psixodiagnostik metodlar ularning qobiliyat va ehtiyojlarini aniqlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Izlanishlarim asosida shunday xulosaga keldimki, pedagoglar uchun psixologik bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan treninglar ularning kasbiy kompetensiyasini oshiradi hamda ta'lim oluvchilar bilan samarali muloqot o'rnatishga yordam beradi. Bu esa ta'lim muhitida insonparvarlik, o'zaro hurmat va ishonch tamoyillarining mustahkamlanishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, mening tadqiqotim natijalari ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida psixologik xizmatni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi. Ushbu yo'nalishda amalga oshiriladigan izchil va kompleks chora-tadbirlar ta'lim sifatini oshirish, sog'lom psixologik muhitni yaratish hamda barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 – 2026 yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi
2. “Ta'lim to'g'risida”gi Qonun, yangi tahriri
3. YUNESKO ta'lim bo'yicha hisobotlar
4. T.Qodirov, “Zamonaviy pedagogik texnologiyalar” Toshkent 2021
5. Zimmerman,B.J./ Schunk, D.H (Eds) Educational Psychology: A Century of Contributions. Mahwan, Nyu-Jersi: Erlbaum
6. Xalq ta'limi vazirligi nashrlari va metodik qo'llanmalari
7. Psixopedagogik ilmiy tadqiqotlar jurnali . J.Vol. 1 No. 2 (2025).